

Жеке тұлғаның саяси психологиясы

Бейсен Нурбек

А.Н.Леонтьев 3 түсінікті көрсеткен:

- индивид;
- индивидуалдылық;
- жеке тұлға.

Индивид — кез-келген биологиялық тіршілік иесі, туғаннан бастап индивид болып саналады. **Индивидуалдылық** — биологиялық тең индивидтерден өзінің ерекшеліктерін көрсеткен адам. **Жеке тұлға** — белгілі бір әлеуметтік ортаға өзін қойған индивидуалдылық болып табылады. Философиялық тұрғыдан тұлға негізгі ұмтылу болып табылады. Яғни жеке тұлға неғұрлым әлеуметтікті өзіне сіңірген сайын ол көп адамдар үшін тұлға атанады. Сол әлеуметтің саясаттанған сайын ол тұлға саяси тұлғаға айналады.

Саяси әлеуметтену – индивидтің саяси жүйеге саяси мәдениетте бекіген мемлекет деңгейінде туындаған тәжірибенің негізінде қосылу процесі. Индивид пен саяси жүйенің өзара әрекеттесу процесінің мақсаты индивидтің сол жүйеге бейімделуі, оның тұлғалығының азаматқа айналуы. Саяси әлеуметтену процесінде тұлғаның сол саяси жүйенің мүшесі ретінде азаматтық тұлғалық қасиетінің қалыптасуы жүзеге асады. Саяси әлеуметтену механизмі жалпы әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық және даярлық деңгейде қызмет етеді. Саяси әлеуметтену бірқатар жас кезеңдер мен этаптарында тұлғалық саяси құрылымның дамуы әр түрлі болады. Сондықтан саяси әлеуметтену жүйесінің 3 негізгі формасын көрсетуге болады:

1. Тура мақсатқа бағытталған әлеуметтену;
2. Стихиялы әлеуметтену;
3. Өзіндік тәрбие мен өзіндік білім алу.

Саяси әлеуметтенудің механизмдерінің жұмыс істеуі бірнеше деңгейде болады:

- Жалпы әлеуметтік;
- әлеуметтік-психологиялық;
- индивидуалды немесе тұлғаишілік.

Жалпы әлеуметтік деңгейде адамға макроәлеуметтік және макросаяси факторлар әсер етеді. Оларды адам бағалай алады, сол бағаның негізінде қоғамға және саяси жүйеге қатынасы қалыптасады.

Әлеуметтік-психологиялық деңгейде саяси мақсаттар мен құндылықтар үшін кіші топтар арқылы көрініс береді, олардың мүшесі болып индивид табылады. Жанама қарым-қатынас негізінде саяси жүйенің элементтеріне үйреніп, оларға деген эмоционалды қатынас қалыптасады.

Индивидуалды деңгейде саяси әлеуметтену механизмдер ретінде индивидуалды-психологиялық құрылымдар қолданылады. Солардың негізінде адамның санасы мен әрекет-қылығын саясаттағы билік, басқаратын қажеттіліктер, мотивтер, нормалар, стереотиптер қалыптасады.

Саяси лидер дегеніміз мемлекеттің немесе саяси топтардың, қоғамдық-саяси қозғалыстар мен ұйымдардың ресми немесе ресми емес жетекшілері (көсемдері). Саяси лидерлер келесі негізгі функцияларды атқарады:

- Мақсаттарды анықтау;
- Сол мақсаттарға жету құралдарын қамтамасыз ету;
- Қарамағындағылардың әрекеттеріне және олардың өзара қатынастарына көмек көрсету, бағыттау;
- Топтың біртұтастығын сақтау.

Саяси лидердің саяси тұлғалық бітістерінің ерекшеліктері негізгі 5 деңгейде жүзеге асады:

2. биологиялық (жыныс, жасерекшелігі, денсаулық жағдайы, темперамент ерекшелігі және т.б.);
3. психологиялық (эмоционалды-еріктік сфера, ес, қабілет, мінез ерекшеліктері);
4. әлеуметтік психологиялық (мақсаттар, қызығулар, мотивтер, дүниетанымдар, қатынастар және т. б.);
5. саяси-психологиялық (саяси әлеуметтену, саяси құндылықтар, саяси таңдаулар, саяси әрекет-қылықтардың нормалары мен үлгілері);
6. әлеуметтік (лидердің негізгі жалпы әлеуметтік көзқарастары мен позициялары).

Саяси әлеуметтену – бұл негізінен тұлғаның қалыптасуы болып табылады. Дж. Адельсонның саяси сананың қалыптасу деңгейі 11-18 жас аралығында 8 негізге бөледі:

- саяси әлеуметтенудің негізгі жүйесі;
- мақсатты түрдегі әлеуметтенудің жүйесі;
- қауырт әлеуметтену;
- өзін-өзі тәрбиелеу және білім;
- саяси белсенділік;
- саяси енжарлық;
- саяси керітартпалық.

Саяси ерекшеліктердің қатысуы қоғамда:

- авторитарлық;
- тоталитарлық;
- демократиялық.

Жеке тұлғаның саясаттағы орны туралы екі көз-қарас бар:

- объекті,
- субъекті.

Г.Гоббстың «Левафан» кітабының сыртқы мұқабасына үлкен адамның суреті бейнеленген. Ол адам көптеген кішкене адамдардан құралған кейіпте көрсетілген. Оның мағынасы үлкен адам ол қоғам, кіші адамдардан тұратын және өзіне тән қасиетімен қызметтерін атқарады. Нақты өмірде әр түрлі **мотивтер** болады. Олардың негізгілері:

1. Саясаттың қызмет түрі ретінде ұнамдылығы және қызығушылық тудыруы. Бұл адамдар қызмет түріне осы қасиетіне байланысты таңдайды.
2. Танымдылық мотиві. Саяси жүйе адамға нақта әлемнің суретін айқындап береді. Саяси білім өзінен басқа саясатты нашар түсінетіндерден артықшылық береді.
3. Адамдарды билеу, басқару мотиві. Ерте кезден келе жатқан таңдау.
4. Идеологиялық мотив. Бұл тұрақты әрі өзінің жеке адамы құндылықтардың саяси жүйе құндылықтарымен ұштасуы.
5. Әлемді жасау, құру мотиві. Әлемнің түзу емес тұстарын өзгертуге. Түзетуге тырысу.
6. Әдетке байланысты мотив. Көптеген адамдар саясатқа өзінің қалауы емес, яғни туыстарының дәстүрі бойынша таныс және достары арасындағы немесе жергілікті дәстүр бойынша айналысуы.
7. Қаржылық мотив. Бұл адамдар саясат арқылы ақша тауып жұмыс істеу, ол жарнама таратса да партия мүшесі болуы мүмкін.
8. Қате мотиві. Әр түрлі саяси жүйені үгіттеу үшін белсенді түрде жеткізілуі мүмкін, бірақ оның қасиеті басқа болады.